

ישראל טאובר

המחלקה לניהול יער, מידע וממ"ג,
קק"ל

ציטוט מומלץ

טאובר י. 2011. דו"ח מצב הטבע
בישראל 2010 – סקירה כללית.
אקולוגיה וסביבה 2(4): 248–250.

דו"ח מצב הטבע מספק תמונת מצב לאומית של השטחים הפתוחים ושל המגוון הביולוגי | צילום: ענב וידן

דו"ח מצב הטבע בישראל 2010 – סקירה כללית

[בקצרה](#)

גיליון חורף 2011 / כרך 2(4)
6 בנובמבר, 2011
בחדש מרץ 2011 יצא דו"ח מצב הטבע ^[1] מטעם המאר"ג (מערך אקולוגי רב-גורמי), כהמשך לתכנית לאומית לניטור המגוון הביולוגי ^[2] שגיבש המאר"ג בשנה שעברה. מטרת דו"ח מצב הטבע היא לספק תמונת מצב מקיפה של השטחים הפתוחים והמגוון הביולוגי כנקודת התחלה לתכנית ניטור לאומית. הוא מיועד למקבלי החלטות במשרדי הממשלה, לארגונים מנהלי השטח, לקהילה המדעית ולציבור.

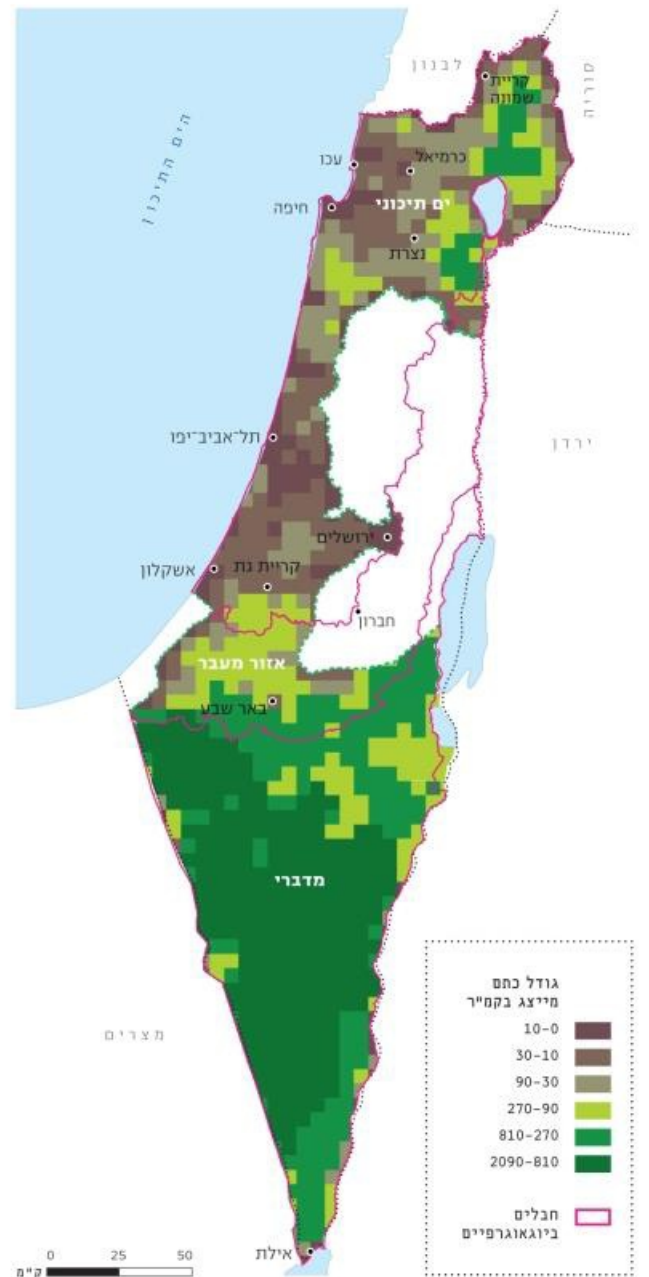
המידע המופיע בדו"ח נאסף ממגוון רחב של גופים ומומחים שתרמו נתונים, מידע רב ערך ותובנות. בחלקו, מתבסס הדו"ח על ניתוח נתונים גאוגרפיים ומיפוי תכסית, ובחלקו על מידע כמותי שנאסף מגורמי מקצוע ומחקר. הדו"ח נועד לספק תמונת מצב לאומית, ולכן הוא מציג מידע כללי לגבי שלושת החבלים הביו-גאוגרפיים העיקריים בישראל – האזור הים תיכוני, אזור המעבר (ספר המדבר) והאזור המדברי – וכן לפי מחוזות משרד הפנים. הדו"ח אינו עוסק בבתי גידול ספציפיים, למעט ציון דוגמאות.

הפריסה הגאוגרפית של השטחים הפתוחים וההגנה עליהם

הדו"ח מלמד כי אף על פי שלמעלה מ-90% משטח ישראל הם שטחים פתוחים (כולל שטחי חקלאות), הרי שהם מקוטעים, לא אחידים בפזיזות המרחבי, ומושפעים מפעולות פיתוח בסמוך להם. בחבל הים תיכוני שעיקר אוכלוסיית ישראל מרוכזת בו, מאופיינים השטחים הפתוחים בקיטוע רב, והשטחים המוגנים בו (שמורות טבע, גנים לאומיים ויערות קק"ל) מפוצלים ליחידות רבות וקטנות המוקפות בשטחים בנויים ובכבישים ראשיים (כ-16% מהשטח). היחידות הגדולות של שטח פתוח מרוכזות בעיקר באזור הנגב והערבה ([איור 1](#)). לעומת זאת, מצביע הדו"ח על שיפור ברמת ההגנה הסטטוטורית על השטחים בניהול רשות הטבע והגנים וקק"ל. שטחים אלו נמצאים בתהליך תכנון מפורט רחב היקף, שתוצריו הם תכניות מאושרות המקנות הגנה מפני פעולות פיתוח, אם כי ההגנה זו אינה מלאה.

איור 1. חוצאות הפעלה מודל גודל כחם מייצג (effective mesh size) ^[3], הבדוק מה הוא השטח המרבי (הכחם) שבעל חיים יכול לנוע בו בטרם ייתקל במכשול אנתרופוגני כדוגמת כביש, יישוב, או מסילת רכבת

שטחי יהודה ושומרון לא נכללו בניחוח עקב חלקיות המידע בשטחים אלו. מקור הנתונים: המרכז למיפוי ישראל, משרד הפנים, המשרד להגנת הסביבה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה והשירות המטאורולוגי. מחוך דו"ח מצב הטבע 2010 ^[1].

איור 1

חוצאות הפעלה מודל גודל כחם מייצג (effective mesh size) ^[3], הבדוק מה הוא השטח המרבי (הכחם) שבעל חיים יכול לנוע בו בטרם ייתקל במכשול אנתרופוגני כדוגמת כביש, יישוב, או מסילת רכבת

שטחי יהודה ושומרון לא נכללו בניחוח עקב חלקיות המידע בשטחים אלו. מקור הנתונים: המרכז למיפוי ישראל, משרד

הפנים, המשרד להגנת הסביבה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה והשירות המטאורולוגי. מתוך דו"ח מצב הטבע 2010.^[1]

מצב המרכיבים הביוטיים של השטחים הפתוחים (מינים אנדמיים, מינים בסכנת הכחדה וכאלה שכבר נכחדו)

הדו"ח מלמד כי קרוב ל-84% מהמינים הנמצאים בסכנת הכחדה אינם מוגנים על פי חוק. מהנתונים עולה כי כ-60% ממיני היונקים וכ-82% ממיני הדו-חיים נמצאים בסכנת הכחדה. גם כ-40%-20% ממיני העופות, הדגים והזוחלים נמצאים בסכנה זו. המידע מלמד כי בתי גידול לחים וחולות מישור החוף הם הנפגעים העיקריים, וכי קיימים בהם מינים רבים המצויים בסכנת הכחדה. בשל התנודתיות הגדולה בכמות המשקעים השנתית ובעקבות תופעות הקשורות בתהליכי התחממות גלובליים, נמצאים משאבי המים בישראל תחת איום מתמיד. הדו"ח מביא נתונים המצביעים על תנודתיות חריפה בקיבוע חנקן בכינרת, על שינויים מדאיגים בהרכב מיני הפיטופלנקטון והשפע שלהם, על החמרה באיכות המים ועל הפרה של האיזונים הרגילים באגם. מרבית נחלי ישראל אינם נכללים בשטחים המוגנים, והדו"ח מציג תמונה מדאיגה של זיהום והתדרדרות באיכות המים, וכתוצאה מכך – פגיעה חמורה במגוון הביולוגי בנחלים.

האיומים המרכזיים על השטחים הפתוחים ועל המגוון הביולוגי בישראל

מתברר כי קיימת הסכמה רחבה בין המומחים ומנהלי השטח כי האיום המרכזי על משאבי הטבע בישראל הוא פעילות האדם. מתוכה ניתן לבודד בעיקר את תהליכי הפיתוח המואצים בישראל, הגורמים לקיטוע שטחים פתוחים, לצמצום בהיקפם ולהקטנת יכולתם לתמוך במגוון הביולוגי ובשירותי המערכת האקולוגית. מגמות השינוי בתהליכי התכנון בישראל, ובעיקר הצעת חוק התכנון והבנייה החדש המחזק את מגמת האיום הנובע מפיתוח וקיטוע, יוצרות תמונה קשה של העדפת שיקולים קצרי טווח על פני שיקולים ארוכי טווח לניהול בר-קיימא של משאבי הטבע ושל השירותים החיוניים שהם מספקים (סקירת המגמות בנספח 1 בדו"ח). קיימים איומים נוספים שמקורם בפעילות אדם, כגון ניצול יתר (דיג), זיהום והרעלות (פעילות חקלאית) ושימוש בשטח (אימוני צה"ל ופעילות נופש). הדו"ח סוקר גם את מגמת ההתחממות הגלובלית הגורמת לתנודות חריפות בכמות המשקעים, ואלה משפיעות על בתי הגידול באופן שעדיין אינו נהיר כל צורכו (תמונה ושכפופות).

בעתיד מתוכנן דו"ח מצב הטבע לכלול היבטים נוספים, ובהם ניתוח והצגה של הקשר של מצב הטבע לרווחת האדם | צילום: ענב וידן

במהלך העבודה נחשפו פערי מידע רבים ומשמעותיים. לדוגמה: לא קיים כיום תקן אחיד למיפוי הצומח, דבר המקשה על הצגה אמין של נתוני כיסוי הצומח בישראל וסיווגם; למרות המאמץ המושקע בניטור המגוון הביולוגי (בעיקר על-ידי רשות הטבע והגנים), קשה לקבל תמונה מלאה, קוהרנטית ובעלת משמעות לניהול איומים ולטיפול בהם; באשר לשירותים האקולוגיים שמספקות המערכות הטבעיות – התמונה מעורפלת, שכן אין בנמצא מדדים ברורים שניתן לנטר אותם כדי להצביע על טיב השירותים ועל היקפם, ועל השינויים והמגמות לאורך זמן.

הדו"ח מבוסס על שיתוף פעולה נרחב בין אנשי מקצוע העוסקים בשטחים הפתוחים לבין מדענים, והסתייע בנכונותם לחלוק במידע כדי לאפשר הצגת תמונה מקיפה ורב-תחומית של משאבי הטבע, המגוון הביולוגי והאיומים עליהם. הדו"ח הוא נדבך ראשון בביסוס התכנית הלאומית לניטור המגוון הביולוגי בהובלת המארג – שותפות של גופים ממלכתיים העוסקים בניהול שטחים פתוחים (המשרד להגנת הסביבה, רשות הטבע והגנים וקק"ל, לצד חוקרים מהאקדמיה ומכוני מחקר) – הפועל בחסות האקדמיה הלאומית למדעים, ומטרתו לקדם ניהול וממשק של משאבי הטבע בישראל תוך התבססות על ידע מדעי. ממצאי הדו"ח עוברים תהליכי הטמעה בקרב הגופים הממלכתיים שצוינו לעיל, חוקרים ומקבלי החלטות. הנהלת המארג תקבל בברכה הערות ותגובות לדו"ח (בדוא"ל keren.maarag@academy.ac.il).

אנו תקווה כי הדו"ח יקדם את הבנת מצב משאבי הטבע בישראל, וישרת את מקבלי ההחלטות ואת הציבור כבסיס להמשך דיון וזרקה להפעלת תכנית ניטור אפקטיבית ולניהול בר-קיימא של השטחים הפתוחים בישראל. דו"ח מסוג זה, בשילוב עם מידע שיגיע מתכנית הניטור, מיועד להתפרסם אחת למספר שנים.

מקורות

1. אחרון-פרומקין ת וטאובר י. 2011. [דוח מצב הטבע 2010. שותפות המארג](#). ג. נצפה ב-29 באוגוסט 2011.

2. ברג נ ופרבולוצקי א. 2010. תכנית לאומית לניטור המגוון הביולוגי בשטחים פתוחים בישראל. שותפות המארג ג.

3. Moser B, Jaeger JAG, Tappeiner U, Tasser E, and Eisele B. 2007. Modification of the

effective mesh size for measuring landscape fragmentation to solve the boundary
.problem. *Landscape Ecology* **22**(3): 447-459